

Şeyh Hayat el-Harranî

Hayatı - Şahsiyeti - Kerametleri ve Harran

İbrahim ÖZTÜRK

Şanlıurfa Merkez Vaizi

2.

BASKI

Şeyh Hayat el-Harranî

HAYATI - ŞAHSİYETİ - MENKİBELERİ

ve Harran

İbrahim ÖZTÜRK
Şanlıurfa Merkez Vaizi

İkinci Baskı

Şanlıurfa - 2004

1. Baskı : 2002
2. Baskı : 2004

Fotoğraflar : Mehmet BADILLI
A.Cihat KÜRKÇÜOĞLU

Kapak Fotoğrafi : A.Cihat KÜRKÇÜOĞLU

Ön Kapak : Harran'dan Bir Görünüm
Arka Kapak : Şeyh Hayat el-Harrani'nin Kabri Şerifi

Tasarım : Mustafa TÜRKERİ

Baskı : ELİF MATBAASI
0.414. 314 14 68 - ŞANLIURFA

İsteme Adresi : İbrahim ÖZTÜRK - 312 23 08

İÇİNDEKİLER

Önsöz	5
Birinci Bölüm	9
Şeyh Hayat el-Harrani'nin Soyu Ve Şöhreti.....	9
Nerede Yetiştii.....	9
Özellikleri.....	9
Şeyh Hayat el-Harrani'nin Kerametleri.....	13
A-Biranda Okyanustan Harran'a.....	13
B-Yanağa Akan Gözler.....	15
C-Diken Ağacı Hurma Verdi.....	17
D-Kible Tespiti.....	18
Şeyh Hayat Kimlerle Oturup Kalktı.....	19
Şeyh-i Kimler Zîyaret Etti.....	20
Hayata Hayat Veren Sözleri.....	21
Şeyh Hayat'm Vefatı.....	25
Şeyh Hayat'ın Kabri.....	25
Türbenin Son Hali.....	25
Seyyah İbn-i Cübeyr Ve Evliya Çelebiye Göre Şeyh Hayatın Türbesi Ve Camisi.....	26
Bediüzzaman'ın Şeyh Hayat Hakkındaki Sözleri.....	31
Urfalı Şair M. Öcalan'ın Şeyh Hayatı Anlatan Şiiri.....	32
Şeyh Hayat-ı Özetlersek Şöyle Deriz.....	36
İkinci Bölüm Harran Tarihi	
A-İslam'dan ve M.Ö.Harran.....	37
B-İslamdan Önce M.S.Harran.....	40
C-İslamiyet Sonrası Harran.....	41
D-Selçuklu Devrinde Harran.....	46
E-Osmanlı İlk Döneminde Harran.....	51

F-Cumhuriyetdöneminde Harran.....	52
G-Bilimde Harran.....	53

Şiirlerle Harran

Harran.....	55
Harran Ey Harran.....	57
Altın Hilâl.....	60
Harran.....	62
Harran Güzelim Şehir.....	63
Harran.....	64
Döner Harranım'a Bakar Fıratım.....	65

**Üçüncü Bölüm Harran ve Çevresinde
Görölmeye Değer Yerler**

Harran Evleri.....	66
Şehir Surları.....	67
İç Kale.....	68
Harran Ulu Camii.....	68
Harran Höyüğü.....	69
Yakup Peygamber Kuyusu.....	70
İmam Bakır Türbesi.....	70
Çoban Mağaraları.....	71
Bazda Mağaraları.....	71
Han El-Ba'rür Kervan Sarayı.....	72
Şuayb Şehri Harabeleri.....	73
Soğmatar Harabeleri.....	74
Yazar İbrahim Öztürk'ün Kısaca Hayatı ve Eserleri.....	76
Harran'ı Anlatan Fotoğraflar.....	78

ÖNSÖZ

Allah'a sonsuz hamd peygamberlerine, aline ashabına da onca salat ve selam olsun.

Vaizlerin önemli görevlerinden birisi de bulunduğu bölgeyi il veya ilçeyi tanımak, gerektiğinde tanıtmaktır. Va'zlarında yerleştiği bu bölgenin tarihî örgüsünden istifade etmek, gerektiğinde canlı örnek olarak göstermektir.

Urfa'mız bu konuda çok şanslıdır. Kötülüğün ve kötülerin en canlı örneği Nemruttur. Allah'ı bilmedi, tanımadı, ona isyan bayrağını çekti. Hatta onunla harb etmek için o zamanın tekniğini kullanarak semavata çıktı, ama sonu hüsrân oldu. Kanadı kırık topal bir sivri sinek, beyin mekanizmasına girerek onu mağlub etti. Kötülerin akibetine güzel bir örnek teşkil etti.

İyiliğin ve iyilerin en güzel örneği de Hz. İbrahim'dir. İnsanları sahte ilah olan putlardan uzaklaştırıp, gerçek yaratıcı olan Allah'a davet etti. Bu konuda her türlü va'zu nasihat yolunu denedi. Bir fırsatını bulup

biri hariç tüm putları kırdı. Kendilerini bile korumaktan aciz olduklarını ispatladı. Bunu kim yaptı diye sorduklarında ise kalan puta sorun, kim yaptıysa anlatsın dedi. Böylelikle konuşmaktan da aciz olduklarını gösterdi. Ancak bu sapıklar gene de imana gelmeyip ilahlarına hakaret eden Hz. İbrahim'i büyük cezaya çarptırdılar. Haftalarca yaktıkları ateşe mancınikle attılar. Ama Rabbimiz iyilik timsali Hz. İbrahim'i korudu. Yakan ateşe yaktırmadı. Güllük gülistanlık oldu. İyilerin akıbetine güzel bir örnek oldu.

Hız. Eyyub Alleyhisselam da Allah'a davette ve sabırda canlı bir örnektir. Onun hayatını ve hayatından alınacak ibretleri bir kitapçıkta anlatmaya çalışmışım.⁽¹⁾

Şimdi de peygamberlik makamından sonra en büyük makam olan velayetten; Velayet makamının da zirvesinde olan bir veliden Şeyh Hayat el-Harrani'den bahsetmek istiyorum.

Aslında iyilikten ve iyilerden bahsetmek, onların örnek hayatını anlatmak

(1) Sabır kahramanı EYYUB PEYGAMBER (a.s.) ve Şanlıurfa Elif Matbaası'nda 5. defa basıldı.

en güzel eğitim ve da'vet metodudur. Çünkü güneş çıksa karanlık kendiliğinden yok olur. Hak gelse batıl zail olur. Dolayısıyla Hakkı ve haklıyı ayakta tutmak bizim asli görevimizdir.

İşte hakkı ayakta tutmaya çalışan ve seksen senelik ömrünü burada Harran'da davette geçiren, ölümünden sonra da tasarruf yetkisine sahip olan Şeyh Hayat el-Harrani'nin bulabildiğimiz örnek hayatını arz ediyorum.

Rabbim cümlemizi kendisini örnek alan ve şefaata nail olan kullarından eylesin. Amin.

Kitabı üç bölüme ayırdım. 1. bölümünde en önemli konu olan Şeyh Hayat El-Harrani hazretlerinin özelliklerini, kerametlerini ve hayata hayat katan sözlerini aktarmaya çalıştım.

II. Bölümde tarihî bir bölge olan Harran'ın tarihini milattan önce ve sonrasını İslam'dan öncesi ve sonrasını, Selçuklu ve Osmanlı dönemini, en son olarak da Cumhuriyet dönemini ilgili kitaplardan istifade ederek sunmaya

çalıştım.

Üçüncü ve son bölümde Harran'ın gezilip görülmeye değer yerlerini, ören yerlerini, kalesini, camisini, Suğmatarım, Şuayb Şehrini özellikle Halil İbrahim AKŞİT (Harran Kaymakamı) İbrahim Özyavuz (Harran Belediye Başkanı) ve A.C. Kürkçüoğlu'nun Harran ile ilgili broşürlerinden istifade ederek arz ettim.

Rabbim bu çalışmamızı amel defterimizde ağırlık teşkil edecek değerde eylesin. Hayat-ı Harrani ve benzeri evliyaullalı'nın şefaata nail eylesin. Nuranî sureti ve sireti ile bunları yetiştiren kainatın efendisi iki cihan serveri Hz. Muhammed Mustafa'ya hesapsız salat ve selam olsun.

Amin vel hamdulillahi Rabbilalemin

İbrahim Öztürk
Merkez Vaizi ŞANLIURFA

ŞEYH HAYAT EL HARRANÎ'NİN SOYU VE ŞÖHRETİ

Büyük şeyh, Meşhur Veli, El-Şeyh, El-Kudve⁽¹⁾ olarak şöhret bulan Şeyh (Yahya) Hayat bin Kays bin Rehhâl bin Sultan El-Ensari⁽²⁾'nin soyu Medine'deki ensar'a dayanmaktadır.

NEREDE YETİŞTİ?

Harran'da yetişen evliya'nın büyüklerinden, ariflerin ileri gelenlerindendi.

Şanlıurfa'ya bağlı Harran kazasında doğup yetiştiği için HARRANÎ nisbeti ve ŞEYHEL-KUDVE lakâbıyla meşhur oldu.

Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamıştır. Ömrünün elli senesine yakını Harran'da geçirmiş büyük bir velidir.⁽³⁾

ÖZELLİKLERİ

Şeyh Hayat El-Harranî yüksek hallerin ve kerametlerin sahibi olup, ehliyeti, ihlası,

(1) İbn-ilimâd - Sezerat El-Zehab 4/269

(2) İbn-ı Mulakkîn, Tabakat el-evliya sf: 430 - Diyanet İslam Ans. Harrani 16/240

(3) Evliyalar Ansiklopedisi - heyet - 7/65

iffeti yanında dinine çok bağı bir zât idi. Cömertliğiyle meşhurdur.

Hayat bin Kays hazretleri; büyük himmet sahibi olup, yüksek makamlara kavuşmuştu.

Keşf ve kerametleri açık ve meydanda olan bir zat idi. Allah-u Teâlâ'ya yakınlık derecesi bakımından yüksek bir mevki de bulunuyordu. Hakikat ilimlerinde derin bilgisi vardı. Sayısız kerametleri yanında hikmetlerle dolu; yüksek hakikatleri açıklayan sözleri çoktur.

İlimde ve tarikatta o kadar yükselmişti ki, himmet ve tasarrufları "YED-I BEYZA" ya benzetilirdi.⁽⁴⁾

O her yönden ilim sahiplerine ışık tutmuş ve kendisine ilim, hal ve zühd yönünden reislik verilmiştir. Bu hususlarda, pek çok veli, kendi talebelerinin terbiyesini ona havale etmişler. Ve onun sayesinde nice kimse makam ve hâl sahibi olmuştu. Ondan sayısız kimse ders ve feyz almıştı. Yetiştirip me'zun ettiği talebelerin sayısı da hayli

(4) YED-i BEYZA : Musa Aleyhisselam'ın mucize olarak gösterdiği beyaz ve parlak olan sağ eli olup, istediği vakit, yakasına sokup çıkardıkça güneş gibi bir ilahi nur parlamaya başlardı. Düşmanları bu nur-i ilahiyi görünce kaçıp dağılırlardı bu tabir, mecaz olarak keramet ve harikulâde haller ve meziyetler hakkında kullanılırdı

kabarıktır. Yetiştirmiş olduğu talebeler, karanlık bir "gecede parlayan yıldızlar misali, seçilmiş ve kerametler sahibi zâtlardır.

Evliyanın büyüklerinden bir çoğu. onun hallerini beğenip (hallenmişler) söylediklerini tekrar etmişlerdir. Birçok âlim de onun büyüklüğünü her vesile ile dile getirmişlerdir.

Âlim ve cahil, herkes ondan istifade etmiş. Harran halkının başı sıkıştığında ona başvurmuşlardır. Mesela; Harran Ovası'nda bazen günlerce suyun damlası bulunmaz olurdu. Halk onun çaresini bulmuştu. Hemen Hayat bin Kays hazretlerine koşar, onun duasını alır. Duasının himmet ve bereketiyle yağmur yağar, halk susuzluktan kurtulurdu. Bu hususta onun yardımcıları saymakla bitirilemez.⁽⁵⁾

O harikulade kerametler, sadık nefesler, övülen haller, apaçık nurlar, yüce makamlar ve menkıbeler sahibi idi.

Meşru' bir ma'zeret bulunmadıkça, cemaat ile namazı kaçırmazdı.

(5) Evliyalar Ansiklopedisi - Heyet - 7/66 tasarrufla.

Zamanının ileri gelenleri onun ziyaretine gider duasını alırlardı.⁽⁶⁾

Kaynaklarda Şeyh Hayat güler yüzlü, yumuşak huylu Cömert, gece ibadetine düşkün, inzivayı - yalnızlığı- seven bir velî olarak tanıtılır.

Ebul-Hasan el Kureyşî, Şeyh Hayat'ın Ma'ruf-ı Kerhî, Abdulkadir-i Ceylanı ve Akîl el-Menbicî gibi ölümünden sonra da tasarruf sahibi olan dört veliden biri olduğunu söyler.⁽⁷⁾

(6) ibn el mulakkan - Tabakat el-evliya saf: 430 - 431

(7) Divanet islam Ansiklopedisi 16/240

ŞEYH HAYAT EL-HARRANİ'NİN KERAMETLERİ

A- BİR ANDA OKYANUSTAN HARRAN'A

Salihlerden biri demiştir ki;*
"Yemen'den denize - gemiye bindim. Hint Okyanusu'nun ortasına yetiştiğimde muhalif -aksi- yeller çıktı. Çok büyük dalgalar oluştu. Ve gemi parçalandı. Ben bir tahta parçası üzerinde kala kaldım. Dalgalar beni bir adaya sürükledi. Çok gezdim (ama) hiç kimseyi göremedim. Bir çok harabeler vardı. O sırada aniden gözüme bir cami ilişti. Oraya vardım ki; orada dört kişi oturmuşlardı, selam verdim, selamımı aldılar ve halimi sordular. Ben de anlattım.

Günün geri kalanını da onlarla beraber oturdum. Allah-u Teâlâ'ya hüsn-ü teveccühlerinden ve kemâl-i ikballerinden büyük şeyler gördüm.

Akşam olunca Şeyh Hayat El-Harranî içeri girdi. Onlara selam verdi. Ve ileri geçti.

(*) Evliyalar ansiklopedisinde bu salih zatında SALİH bin GANİM bin YA'LA olduğu ifade ediliyor. 7/67

Yatsı namazını cemaatla kıldılar. Şafak sökünceye tan yeri ağarınca - kadar namazda durdular - taat ve ibadetlerine devam ettiler. O sırada Şeyh hayat münâcaata başladı ve sonunda şöyle dedi

يا حبيب التائبين ويا سرور العارفين ويا قرة عين العابدين ويا انيس
المفردين ويا حرز اللاجئين وياظهر المنقطعين وياامن حنت اليه قلوب
الصديقين ويا من انست به افادة المحبين وعليه عكفت هممة الخاشعين

"Ey tevbe edenlerin sevgilisi! Ey ariflerin neşe (ve) sevinç kaynağı, Ey âbidlerin gözbebeği! Ey yalnızların dostu, ey sığınanların sığınağı ve ey ümidini kesenlerin dayanağı! Ey sıddıkların kalplerinin kendisine meylettiği ve ey sevenlerin kalplerinin kendisiyle ünsiyet bulduğu ve ey huşu' ile korkanların himmetinin kendisine bağlandığı yüce Rabbim' diye yalvardı. Ondandır şiddetli bir şekilde ağladı. Gördüm ki; nurlar zahir olmaya - açığa çıkmaya - başladı. Öyle ki; yer aydınlandı, ayın ondördü gecesi gibi ışıldadı.

Ondandır Şeyh Hayat şiir söyleyerek

mescitten çıktı. Okuduğu şiirde şöyle diyordu:

سيراحب الى المحبوب زلزال — والقلب فيه من الاهوال بلبال
اطوى المهامة من قفرعلى قدم — اليك تدفعنى سهل واجبال

Hızlıdır sevenlerin sevgiliye yürüyüşü
Ondandır kalplerin göğüste yanıp tutuşu
Kuru ve ıssız çölleri yalınayak hep
teperim

Dağlar ovalar sana iter sana getirir hep
ayaklarım⁽⁸⁾

O cemaat bana dediler ki; "Şeyh-ı takib et." Onu takip ederken gördüm ki; zemin çöl ve deniz ve dağ ve sahra (hepsi) ayağı altında dürülüyor. Attığı her adımda "YA RAB, HAYAT'AHAYAT VER" diyordu.

Kısa zamanda okyanustan Harran'a eriştik. Müslümanlar henüz sabah namazında idiler.⁽⁹⁾

B-YANAĞA AKAN GÖZLER

Şeyh Hayat El-Harranî'nin kerametlerinden birini de Sirac El-Dimaşkî

(8) ibn el imâd el-hanbelî -şezerat el-zeheb 4/269

(9) Abdurrahman Cami - Nefahat el-üns sf: 612

anlatıyor: Şeyh Hayat bin Kays hazretlerinin oğlu Ebu Hafs Ömer'den duydum. Şöyle diyordu:

Şeyh Zağib El-Rahabî, babamın ziyaretine geldi. Sabah namazından sonra evinin kapısında oturmuş kendi işiyle ibadetiyle meşgul oluyordu. Zağib gelip kapının diğer bir tarafında oturdu. Babam onunla hiç konuşmadı - ilgilenmedi. Zağib buna alındı ve içinden : Tâ El-Rahbe'den geldim de bana hiç iltifat edip konuşmadı. Hiç böyle olur mu? diye düşündü.

Bu esnada babam ona baktı ve dedi ki; - Bana olan itirazından dolayı organlarından birini helak etmek ile emr olundum. Bunun iç organlarından mı yoksa dış organlarından mı olmasını istersin?

- Dış organlarımdan olsun efendim. deyince; Babam azıcık elini uzattı. Peşinden Zağib'in gözü yanağına aktı. Adam hürmeten yeri öptükten sonra kalktı ve Rahbe'ye döndü.

Birkaç sene sonra onu Mekke'de gözleri sağlıklı halde gördüm. İyileşme sebebini sorunca şöyle dedi.

- Rahbe'de bir zikir halkasında idim. Aralarında babanızın müridlerinden biri de vardı. Elini gözlerimin üstüne koyuverince sağlığına kavuştu ve düzeldi. Fakat baban o gün işaret edipte gözüm aktığında, kalbimde öyle bir göz açıldı ki: Sayesinde Allah'ın ayetlerinden bir çok sırlar ve acayıplikler müşahede etmiştim.

(Rivayete göre) Onun gözünü eski hale getiren mürid Şeyh Hayat El-Harranî'nin bacısı oğlu VASSAB idi. Gözünü eski sağlıklı hale getirdiğinde ZAĞİB ağlamıştı. Seni ağlatan nedir? diye sorduklarında:

- Karşılığındaki kalb gözümü kaybettim, demişti. Allah'ın Rahmeti onların üzerine olsun. ⁽¹⁰⁾ Amin.

C-DİKENAĞACI HURMA VERDİ

Şeyh Hayat bin Kays El-Harranî'nin kerametlerinden birini de; Şeyh Necîbûddin Abdulmun'im el-Harranî anlattı:

Bir zamanlar Şeyh ile beraber bir cemaat sefere çıkmıştı. Yorulunca bir yerde dinlenmek istediler. Ümm-u ğılan denilen büyükçe bir (diken) ağacının altında

(10) Yûsuf El-Nebhani - Cami-u Kârâmât el-evhya 1/410

istirahata çekildiler. Bir aralık Şeyh'in hizmetçisi Şeyh Hayat'a dedi ki;

- Efendim! Benim canım taze hurma yemek istiyor. Şeyh efendi ona dedi ki;

- (Yanıdaki) Ağacı salla, hurma yersin (buyurdu)

- Ama efendim bu ağaç Ümm-ü ğılan dediğimiz (diken) ağacıdır. Hurma verir mi? deyince

- Ben sana ağacı salla dedim. Hizmetçi ağacı salladı. Mis gibi taze hurmalar dökülmeye başladı. Dökülen hurmaları yediler, doydular, Ardından kalkıp yollarına devanı ettiler.⁽¹¹⁾ Allah onlardan razı olsun.

D- KIBLE TESBİTİ

Şeyh Hayat el-Harranî'nin kerametlerinden birisi de kible tesbiti ile ilgilidir.

Şeyh El-Salih Ebu Talib Abdullatif bin Muhammed bin Ali El-Harranî - İBN - EĞİYTA diye şöhret bulan zât (R.A.) Harran'da bir cami inşa etti. Hayatî Harranî

(11)A.G.E. 1/410

- Çevherden gerdanlıklar terc. Naim Erdoğan sf. 399

- Evliyalars Ansiklopedisi - heyet - 7/67

hazretleri de kible tesbiti için orada hazır bulunmuştu.

Mühendis : kible şöyledir, dedi. Şeyh Hazretleri itiraz etti. (aralarında fikir teatisi devam ederken) sen önüne bak kibleyi görürsün, dedi. Mühendis baktı önünde Ka'be-i Muazzama'yı engelsiz ayan beyan görünce yere düşüp bayıldı. ⁽¹²⁾

ŞEYH HAYAT KİMLERLE OTURUP KALKTI?

Şeyh Hayat, Mücella bin Yasin'in talebesi Şeyh Hüseyin El-Tevârî'ye sohbet arkadaşlığı yaptı. Elli sene boyunca Harran'daki dergahına devamlı gidip geldi. ⁽¹³⁾

Şeyh Hayat 'in kendisi de çokça talebe (ve mürid) me'zun etti. ⁽¹⁴⁾ Onlar da epeyce semere verdiler, talebe yetiştirdiler.

(12) Yusuf Nebhani-Camî-u Keramet el-evliya 1/410
- Nâim Erdoğan terc. Cevherden Gerdanlıklar sf 399
- Evliyalar Ansiklopedisi - heyet - 7/67

(13) Ibn-El-Mulakkan-Tabakat El-evliya sf: 431

(14) Ibn-El-İmad-Şezerat El-Zeheb 4/269

ŞEYH-İ KİMLER ZİYARET ETTİ?

Şeyh Hayat hazretlerini zamanında yaşayan avam - Havas herkes ziyaret etmiştir. (Özellikle) Harran ehlinin başı sıkıştığında doğru ona koşmuştur⁽¹⁵⁾

Rivayete göre Şeyh Hayat Hazretlerinin zamanında yaşayan Sultan Nurettin onu ziyaret etmiş (duasını almıştır) Şeyh Hayat hazretleri de Frenklere (Haçlılara) karşı savaşmaya teşvik etmiş başarısı için de dua etmiştir.

Selahaddin-i Eyyubî de onu ziyaret etmiş ve dua talebinde bulunmuştur. Ancak Şeyh, onu Musul üzerine sefer yapmaktan vazgeçmesini tavsiye etmiş: o da bunu kabul etmeyerek Musul üzerine yürümüş, fakat muzaffer olamadan geri dönmüştür.⁽¹⁶⁾

(15) Naim Erdoğan - Cevherden Gerdanlıklar terc. sf: 398

(16) ibn-El Mulakkan - Tabakat El-evliyâ sf: 43

HAYATA HAYAT VEREN SÖZLERİ

وكان رضى الله عنه يقول : من احب ان يرى خوف الله تعالى في قلبه،
ويكاشف باحوال الصديقين فلا يأكل الاحلالا، ولا يعمل الا في سنة
او فريضة وما حرم من حرم عن الوصول ومشاهدة الملكوت الابشيان:
سوء الطعمه واذى الخلق

"Kalbinde Allah korkusu bulundurmak ve sıddıkların halleri ile hallenmek isteyen kimse, Helaldan başkasını yemesin, farz veya sünnetten başkasıyla amel etmesin, meşgul olmasın. (Allah'a) vasıl olmaktan ve Melekût (âlemini) müşahede etmekten mahrum olanlar; ancak iki şey ile mahrum olmuşlardır. 1 - Kötü - yani haram yemek, 2- Halka (zulüm) ve eziyet etmek⁽¹⁷⁾ (Bu iki madde insanı, hem Allah'a vasıl olmaktan, hem melekût alemini müşahede etmekten alıkoyar.)

وكان رضى الله عنه يقول: تعرض لرقة القلب بمجالسة اهل

الذكر واستجلب نور القلب بدوام الجد

(17) Şa'rani -El-tabakat El-kübra 1/153

"Kalb yumuşaklığını zikir ehli ile oturup kalkmakta ara. Kalb nurunu tamamlamayı da ciddi bir şekilde ibadeti devam ettirmekle iste.⁽¹⁸⁾

وكان يقول: من علامات المرید الصادق ان لا یفتقر عن ذکره. ولا یتل من

حقه ویلزم السنة والفريضة. فالسنة ترك الدنيا والفريضة

صحبة الحق جل وعلی

Sözlerinden biri de şöyleydi: "Sadık mürid'in (talebenin) alâmeti şudur : Bir ân bile Rabbini zikretmekten, onun hakkını görüp gözetmekten uzaklaşmamalı, usanıp fütür getirmemelidir. Sünnet ve farz olan şeylere devam edip durmalıdır. Sünnet; dünyayı terk etmektir. Farz ise Hak Teâlâ ile sohbet etmek (devamlı onunla beraber bulunmaktır.)⁽¹⁹⁾

وكان رضى الله عنه يقول: اجعل الزهد عبادتك واحذر ان تجعله حرفة

"Zühdü - zahidane hayatı - kendine ibadet (yolu olarak) seç ama zühd-ü meslek edinip (dünyalık toplamaya) vesile kılma (onu istismar etmekten sakın)

(18)A.G.E. 1/153

(19)A.G.E. 1/153"- Evliyalara ansiklopedisi (heyet) 7/69

وكان يقول: المحبة سمعة المعرفة وعنوان الطريقة يتوصلون بها الى بقاء المحبوب

"Muhabbet marifet'in dıŒa yansıması ve tarikat'ın (Hakk'a giden yolun) adresidir. Öyle bir adres ki; mahbubun bekasına ancak onunla ulaşılabilir.⁽²⁰⁾

وكان يقول : حقيقة الوفاء اقامة السر عن رقدة الغفلات
وفراغ الهمم عن جميع الكائنات

Yine derdi: Vefanın hakikati; (şudur) sırrını - kalbini - gaflet uykularından arındırmak, himmetlerini bütün kainattan boş bulundurmak (Allah muhabbeti üzere daim olmaktadır)⁽²¹⁾

Yani : Dünyanın geçici zevklerinin sevgisini kalbe sokmayıp atmalı ve kalbinde daima Cenab-ı Hakk'ın sevgisini bulundurmalıdır.

ومن كلامه رضى الله عنه: لا يكون الرجل معدودا من المتمكين حتى
لا يطفىء نور معرفته نور روره

Onun hayata hayat katan sözlerinden birisi de şudur:

(20)A.G.E. 1/153 - Evliyalar Ansiklopedisi 7/69

(21) Şa'ranî - El - Tabakat El-Kübra 1/153 Evliyalar Ansk. 7/69

"Ma'rifet nuru, vera' nurunu söndürme dikçe, kişi mütemekkinlerden olmaz"²²
Yani; kişinin Allah'ı tanması o derece yüksek olmalı ki, onun muhabbeti kendisini helal haram endişesinin üstüne çıkarmalı, sevki tabiiyle helale yönelmeli, haramdan uzaklaşmalıdır.

ŞEYH HAYAT'IN VEFATI

Şeyh Hayat bin Kays El-Harranî Hicrî 581 tarihinde Cemaziyelevvel ayında seksenbir yaşında iken Harran'da vefat etmiştir. Bu tarih 1185 Miladî yılının Ağustos ayına tekabül etmektedir. (Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Bizi de onun şefaâtından mahrum etmesin. Amin)

ŞEYH HAYAT'IN KABRİ

Şeyh Hayat El-Harrani hazretlerinin türbesi Harran'ın batısında ve Surların dışında bulunmaktadır.

(Seyyah) İbni Cübeyr, Harran-ı ziyaret ettiği zaman burada bir mescit ve zaviye ile Şeyh'in oturduğu bir ev bulunduğunu söyler.

Şeyh'in türbesini ziyaret ve onunla teberrük etme geleneği günümüze kadar devam edip gelmiştir.⁽²³⁾

TÜR BENİN SON HALİ

İlçe müftüsü Musa Çiftçi'den

(23) Diyanet İslam Ansiklopedisi 16/240

edindiğimiz bilgiye göre Harran Camii ve türbesi, Akçakale ilçesine bağlı bir köy iken alabildiğine ihmal edilmiş, mezarlıklar caminin girişine kadar ilerlemişti. Köylü olan ve kabul gören İmam Hacı İsmail'in özel gayretiyle cami mezarlık gasbından kurtarılmıştır. Harran ilçe statüsüne geçtikten sonra İslah çalışmalarına hız verilmiş, camiye bir minare de eklenmiştir, ancak vakıflar bundan haberdar olunca minare inşaatını durdurmuş tüm cami ve türbeyi aslına uygun olarak tamirden geçirmiştir. Müftülük de çevre düzenlemesini yapmak suretiyle bugünkü hale gelmiştir. Allah'ın rızasına ma'tuf olarak katkıda bulunanlara müslüman olarak müteşekkiriz.

**SEYYAH İBN-İ CÜBEYR ve EVLİYA
ÇELEBİ'YE GÖRE
ŞEYH HAYAT EL-HARRANI'NİN
TÜRBESİ VE CAMİİ**

Şeyh Yahya Hayat el-Harrani XII. yüzyılda Harran'da ve 1185 tarihinde

burada vefat etmiş büyük bir İslam alimidir. 1184 yılında Şeyh'in sağlığına yetişen ve onu ziyaret eden İbn-i Cübeyr bizlere şu bilgileri vermektedir: Allah bu şehri (Harran) dindar, iyi kişilerin oturduğu, kendini Allah'a adanmış seyyahların uğradığı bir yer yapmış. Bu kişilerden Ebu'l Berekât Hayat b. Abdulaziz'i kendi adını taşıyan mescidin kiblesine inşa ettiği zaviyede ziyaret ettik. Bu zaviyenin yanında oğlu Omar'ın zaviyesi de bulunur. Babasının yolunu tutmuştu. Onda zahitlerde gördüğümüz halleri gördüm. Şeyh Ebu'l berekat'ın yanına vardık. Seksen yaşını aşmıştı. Bizimle el sıkıştı. Bize hayırlı dualarda bulunup Oğlu Omar-ı görmemizi tavsiye etti. Onun yanına vardık, İbn-i Cübeyr'in verdiği bu bilgilerden. Şeyhin vefatından önce burada kendisine ait bir mescit ve zaviye'nin bulunduğu anlaşılmaktadır.

XVII. yüzyılın ortalarında Harran-ı ziyaret eden Evliya Çelebi Şeyh Hayat'ın türbesinden şu şekilde bahsetmektedir:

Şeyh Yahya (Hayat) ziyaret yeri

Harran'ın dibindedir. Kutupluğa ayak basmış ulu sultandır. Harran Kalesi'nin yanında çöl tarafında büyük bir kubbe içinde medfundur.

Şeyh Hayat'ın türbesi ve bunun güneyine bitişik olan Camisi Harran şehir sularının kuzeybatı dışarısındaki mezarlık alanındadır. Türbe ve Cami'nin günümüze kadar önemli değişiklikler geçirdiği duvar ve payelerdeki izlerden anlaşılmaktadır.

Dört paye ve kemerler üzerine oturmuş tromplu bir kubbenin örttüğü türbede Şeyh Hayat'ın sandukası bulunmaktadır. Türbenin doğu tarafında giriş kısmı olarak kullanılan kubbeli ikinci bir mekan inşa edilmiştir. Rice bu sanduka'nın bulunduğu kubbeli mekanın Eyyubiler devrinde yapıldığını söylemektedir.

Türbe ve girişinin güney tarafına bitişik olarak ikişerli sıra dört kubbenin örttüğü cami bulunmaktadır. Kubbelere, yanlarda duvar payelerine, ortada bağımsız bir payeye oturur. Orta eksen den batıya kaymış durumdaki mihrabın sonradan yapılmış olması, duvar ve payelerdeki bazı

mimari izler bu caminin esasının İbn-i Cübeyr'in sözünü ettiği mescit ve zaviye olduğunu sonradan önemli değişiklikler geçirerek bugünkü şekli aldığını göstermektedir.

Camiye giriş doğu cephedeki taç kapıdan olmaktadır. Kapı üzerindeki kitabede; "Bu meşhed'in (türbe) Hayat Hayat İbn-i Kays'ın (İbn-i Cübeyr İbn-i Abdülaziz diyor) oğlu Omar'ın emri ve kız kardeşinin oğlunun eliyle 592/1195 tarihinde yaptırıldığı yazılıdır. Tabakat el-Kübra da Şeyh'in Vefat tarihi olarak 581/1185 verilmiştir. Buradan türbenin Şeyh'in vefatından on yıl sonra inşa edildiği ortaya çıkmaktadır.

Cami ile türbeyi ayıran duvarın camiye bakan tarafında iki tamir kitabesi bulunmaktadır. Bunlardan solda olanında Şeyh Hayat İbn-i Kays'm adı ve ebced hesabı ile 882/1399 kayıtlıdır. Sağdaki iki satırlık kitabede ise bu cami ve makamın 1168/1755 tarihinde tamir edildiği yazılıdır.

Caminin güneydoğusuna bitişik olarak doğu-batı istikametinde dört kubbeli

kuzeye açık bir revak eklenmiştir. Cephesindeki kitabeden bu revakın 1275/1855 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Caminin doğuya bakan taç kapısının üzerinde dört sütuna oturan taş kubbeli minber minare bulunmaktadır.*

ŞEYH HAYAT HAKKINDA EVLİYA ÇELEBİ'NİN SÖZLERİ

Kutupluğa ayak basmış, ulu sultandır. Harran Kalesi'nin yanında çöl tarafında, büyük bir kubbe içinde medfundur. Çöl arapları bu sultan'a son derece bağlıdır. Hatta araplar arasında büyük bir şey için birisine yemin ettirmek icab etse, tâ Basra, Lahsa, Umman, Cezayir ve Kurna'dan gelip, bu sultan üzerine "BİSER-İ YAHYA HAYATI" (Yahya Hayatî'nin başı hakkı için) deyip duvarına el sürerse Allah'a yemin etmiş gibi sayarlar.**

Bu sultana YAHYA HAYATÎ

* A.Cihat Kürkçüoğlu HARRAN sf: 38-40

** İslam'a göre ne kadar yüce olursa olsun hiçbir kimsenin başına yemin edilmez. Edilirse muteber sayılmaz. (Yazar)

demelerinin aslı, bir seccade üzerinde tahiyatta ve hayatta oturur gibi oturduğundandır.(24)

BEDİÜZZAMAN'IN ŞEYH HAYAT HAKKINDAKİ SÖZLERİ

SANIYEN : Gavs-ı A'zam gibi, memattan sonra hayat-ı Hızırîye yakın bir nevi hayata mazhar olan evliyalar vardır. Gavs'ın husûsi ism-i a'zamı "YA HAYY" olduğu sırrıyla, sair ehl-i kuburdan fazla hayata mazhar olduğu gibi, gayet meşhur Ma'ruf-u Kerhî denilen bir kutb-u a'zam ve ŞEYH HAYATÜ'L HARRANÎ denilen bir kutb-u a'zim Hazret-i Gavs'dan sonra mematları hayatları gibidir. Beynel - evliya meşhur olmuştur.⁽²⁵⁾

(24) Evliya Çelebi tam metin SEYHATNAME üç dal neşriyat 3/128

(25) Barla lahikası envâr neşr: 336

URFALIŞAİR MEHMET H.ÖCAL'IN ŞEYH HAYAT HAKKINDAKİ ŞİİRİ

Onikinci asırda Harran'da "Hayat" güzel,
Şehrin sakinleri hoş, kötülük kayıp gitmiş..
Orada mutasavvuf, mevcudiyeti özel;
Şeyh Hayat el-Harranî yaşıyor, nifak bitmiş..

Büyük evliyalardan, mürşid-i kâmil, arif
Tevazu'yla süslenmiş gül yaprağından zarif
Peygamberlere ait nice lütuf var onda
Candan içre can onda, candan aziz yâr onda

Sohbetiyle toplumda sevdâyı gezdiren O.
İyileri kötüden ayırıp sezdiren O.
Gönüllere kapılar açıp keşif yapıyor.
Yüreklerde atarak Hakk'a kanat çırpıyor.
Damarda kan oluyor, beyinde zekâ akıl;
İdrâk edemez bunu aşkını bilmeyen kul..

Sayısız kerameti dillerde dolaşıyor,
Tasarruftaki adı "yedi beyza" taşıyor.
Müşkülleri halleden bir hüccet ehli önder;
Örnek olan, öğreten halk'a emsalsiz rehber.

Hergün başı sıkışan doğru ona koşmada,
Dua'sı himmetiyle dertten uzaklaşmada
O hakkın nazlı kulu mümkün mü reddedilsin?

Sırrını hak katından gafil olan ne bilsin?
İsmi ittifakların, sevgilerin adıdır
O, Harran'ın her şeyi; dünya ahiret tadıdır.

Talebeleri şeyhi yıllarca anlattılar
İlim sofralarına nice tatlar kattılar..
Bir seccade üstünde oturmuş "tahiyyatta" da
Sevgili kul bugün de, o gün gibi hayatta
Hâlâ Ma'ruf el-Kerhî Ukayl Münbici gibi
Abdulkadir Geylanî gibi verir nasibi...
Meşayıhten bu dört zât ölmez, berhayattırlar,
Karargâh türbelerden hükm'eden ayettirler,
Cenab-ı Hak onları "ehl-i tasarruf kılmış
Her biri bir bölgenin kalbine sultan olmuş
Şahlar le gedâlar hep ziyaret ederler
Ma'nalardan feyz alıp yollarına giderler..

Hayat bin Kays Harran'da keremiyle diridir
Bölgede merhametli seyyidlerin piridir
"Şeyh-ül kidve" olarak nâm salmış ulu Veli,
Bir eli Hak katında, muhtaçlarda bir eli....

Mescitler yapılırken "kıble" ondan sorulur.
Görmeyenin gözüne "Kabe" ile durulur...
Yağmurlar yağmayanda dua'yı çağlatan O,
Mazlumlarla beraber gökleri ağlatan O...
Garipler inleyende, kuzular meleyende.
Kurtlar, kuşlar, naçarlar rızkını dileyende

İmameti olmasa şaşırır bütün kullar
Menzile erişemez yarı yolda kalırlar...
Onun gözyaşlarıyla sulanır bütün Harran
Ka'lası yıkılsa da ovası kalmaz Viran

Bereket toprağında sevdasıyla boy verir,
Harran adı onunla diri kalır, yücelir.

II.

O tam dokuz asırdır duasıyla necatta.
Elleri Hakk'a açık ilahi münacaatta;
"Ya Rabbi, senden başka tamah olunan kimse
Sevgisi, manâsıyla bir arzulanan kimse
Bulamadım, Allah'ım; senin kapına çöktüm,
Rükû' secde de kaldım... Kıyamla boyun büktüm.
Ömrümüze izzet kat, gönül perdemizi aç,
Kulların âciz, gafil... Senin affına muhtaç

Kurtuluşu umarak nefsimi bağlamışım,
Aşkınla ağlamışım, zikrinle dağlamışım
Bizlere kereminden müjdeler sevinçler ver;
İzninle nasibimiz, olmasın hüznün keder...

Ey tövbe edenlerin, ariflerin sürûru.
Ey yalnızların dostu, abidlerin göz nuru...!
Çaresizler melce-i hayat umut ocağı,
Sıddık kalplerin meyli, varılan son bucağı.
Sen kapkara günleri aydınlatıcı Rabbim;

Dertlerimize şifa ver yaratıcı Rabbim!

Huzurunda diz çöküp sana yalvarıyorum
Akan gözyaşlarımda "Rahm"ını arıyorum.
Sevenin "Sevgili"ye koşması aceledir
Mutlak heyecan ile, dopdolu can iledir
Ya rabbi "Hayat"ına lütfundan bir hayat ver
Zorlukları aşmada azim, kolaylık göster..."

Münacat Nurlandıkça şavkı vurdu Harran'a
Elbet saadet düşer huzuruna varan'a...
Bütün yollar ezelden-ebede O'na çıkar.
Yüce dağlar, ovalar. ırmaklar O'na akar...
Bir gönül ehli insan mümkün mü O'nsuz kalsın?
Mümkün mü bu illerde aşktan yoksun bunalsın?

Güzelliğin, umudun, hayatın özüdür O...
Zemzemli pınarların, şiirin sözüdür O...
Şeyh Hayat el-Harranî Hayy'dır, Harran'da Mukim.
Yolu Peygamber yolu; yüce sağlam, müstakim⁽²⁶⁾

(26) Misbah Hicri şiirlerle Harran Mehmet H.Öcal : sf. 25-29

ŞEYH HAYAT'I ÖZETLERSEK ŞÖYLE DERİZ :

Meşayih'in büyüklerinden, ariflerin ileri gelenlerinden biri de bu zattır. Akılları durduracak derecede kerametler göstermiş, hayret verici halleri müşahede edilmiştir. Büyük himmetler, yüce makamlar ihraz eden ve keşfi elle tutulacak kadar meydanda olan bir zat idi.

Kurbiyet bakımından yüce bir mevkii, hakikat ilimlerinde derin bilgisi, ma'nevi makamları aşma gücü bulunan bir veli idi. Hak Teâlâ'nın, elinde bir çok kerametler, dilinde bir çok hakikatler izhar ettiği bu büyük zat, içtihat ve tarikatta gerçekten sabit bir kademe, tasarrufta yed-ı beyza'ya; tevazu ve kerem de görülmemiş bir edaya sahib olmuştur. Muğayyebat hakkında Allah'ın izni ve inayetiyle konuşmuş, her yönden ehl-i tarîka ışık tutmuştur.

Bu hususta emir alan ve alimlere önder olanlardan bir tanesi de budur. O aynı zaman da kabirlerinde tasarruf sahibi olan dört kişiden biridir. İlim, hâl, zühd yönünden kendisine reislik verilmiştir.

Müridlerin terbiyesi ona havale edilmiş, o sayede bir çok kimseler makam sahibi olmuştur. Halktan birçokları ondan ders ve feyz almışlardır. Ondan ders alıp me'zun olanların sayısı da hayli kabarıktır.

Büyüklerden bir çoğu onun dediğini söylemiş ve birçok alimler ve şeyhler de onun büyüklüğünü her vesile ile dile getirmişlerdir.

Âlim, cahil herkes ondan istifade etmiş, Harran ehlinin başı sıkıştığında doğru ona koşmuştur.⁽²⁷⁾

Hayret veren kerametleri kitapta anlatılmış, kalbe huzur veren sözleri dercedilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM HARRAN TARİHİ

A- İSLAM'DAN VE (M.Ö.) HARRAN

Çivi yazılı kaynaklarca Harana, Harran şekillerinde görülen isim Akkadca "yol, yola çıkma ve kervan anlamlarını taşıyan harranu kelimesinden gelmektedir:

(27) Muhammed bin Yahya Et-Tâdifi - terc. Naim Erdoğan Cevherden Gerdanlıklar Sf. 397

Tevrat'ta Haran biçiminde geçer. Harran İslam tarihçilerinin el-Cezire adını verdikleri Yukarı Mezopotamya'nın Diyarımudar denilen kısmında, Şanlıurfa'nın 45 km. kadar güneydoğusunda bulunmaktadır. Burası, İlkçağ'da Anadolu - Suriye - Mezopotamya kervan yollarının Orta Çağ'da ise ipekyolunun Musul-Sincar-Resulayn - Halep uzantısıyla Irak ve Şam'ı Urfa'ya ve İç Anadolu'ya bağlayan ana yolların kesiştiği noktada büyük bir ticaret merkezi ve Belih ırmağının kollarından Cüllab ile Deysan'ın suladığı verimli ovaların ortasında önemli bir ziraat merkezi idi. Harran eski devirlerde aynı zamanda Mezopotamya putperestliğinin en önemli merkezlerinden biriydi ve burada ay tanrısı Sin ile güneş tanrısı Şamaş'ın mâbedleri bulunuyordu. Bir rivayete göre tufandan sonra yeryüzünde tesis edilen ilk şehir olup Nûh peygamberin torunlarından Kaynan tarafından kurulmuştu. Ur şehrinde doğan İbrahim peygamber Filistin'e gitmeden önce bu şehirde oturmuştu ve burada adını taşıyan bir mescidle onun otururken

yaslandığı söylenen bir taş vardı. Bazı kaynaklara göre "Ben rabbime hicret ediyorum" (el-Ankebût 29/26) ve "Biz onu ve Lût'u kurtararak alemler için mübarek kıldığımız yere ulaştırdık" (el-Enbiya 21/71) mealindeki ayetlerle kastedilen yer Harran'dır. (Yakut, 11,272; İbn Şeddad. IH/1 s.4,40-45)

Yeni yapılan arkeolojik kazılarla şehrin tarihinin milattan önce 6000'lere kadar gittiği anlaşılmaktadır. Harran'dan ilk defa milattan önce II. binyılın başlarına ait Kültepe, Mâri ve Ebla tabletlerinde bahsedilir. Bu tabletler arasında, Harran'daki sin Mabedi'nde bir antlaşma imza edildiğine dair bir belge bulunmaktadır. Yine II. binyılın ortalarında Hititler'le Mintanniler arasında yapılan bir antlaşmaya Harran'daki ay ve güneş tanrıları şahit tutulmuştur. Bundan sonra Bâbıl, Hitit, Asur tabletlerinde Harran'dan sık sık bahsedildiği görülmektedir. II. binyılın sonlarına doğru bölgeye Ararp yarımadası kökenli Ârâmiler gelerek kendi kültürlerini hakim kılmış ve bir ara Bit-Adini adıyla

bilmen bir krallık kurmuşlardır.

Harran, milattan önce X. yüzyılın ikinci yarısında asurlular'ın idaresine geçti ve bu imparatorluk, başşehir Ninova'nın (Nineva, Ninve) düşmesinden sonra Harran Kalesi'ne sığınan son Asur Kralı II. Asur-Uballit tarafından üç yıl daha burada yaşatıldı. Şehri daha sonra sırasıyla Medler, Keldâniler (Yeni Babil İmparatorluğu), Persler ve İskender ele geçirdi; İskender devrinden İslâm döneminin başlarına kadar buraya Helenizm kültürü hakim oldu. İskender İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra Selefkiler'in idaresinde kalan şehir, Milattan önce 137 yılından biraz sonra İran'da kurulan Arsaklılar'ın (Partlar, Eşkaniyan) eline geçti. Pompeius (M.Ö. 48) devrinde bölgeyle beraber Harran'da Roma hâkimiyetine girdi.

B- İSLAM'DAN ÖNCE M.S. HARRAN

Milattan sonra 217 Nisanında İmparator Caracalla Partlar'a karşı sefere çıktığı sırada Harran'daki Sin Mabedini ziyaret etmek istedi; fakat Urfa'dan Harran'a giderken

kendi subayları tarafından öldürüldü. Şehir 238 yılında Sâsâni hanedanını kurtaran I. Erdeşir tarafından Romalılardan alındı ve bundan sonra Romalılarla Sasaniler arasındaki mücadelenin odak noktasını oluşturdu. Bu arada Urfa'nın başlıca hristiyan merkezlerinden biri haline gelmesine karşılık Harran putperest Helenizm kültürünün bölgedeki en önemli merkezi olmaya devam etti: bu sebeple kilise babaları şehre helenopolis derlerdi. İslamiyet'in ortaya çıkışı sırasında Harran Sâsâniler'in elindeydi, ancak 627 yılında Herakleios Sâsâniler'i yenerek bölgeyi Bizans'a bağladı; müslüman fatihler bölgeye geldiklerinde şehir Bizans hakimiyetinde bulunuyordu.

C- İSLAMİYET SONRASI HARRAN

Harran, Hz. Ömer devrinde İyaz b.Ganim tarafından fethedildi.(640) ve şehrin putperestlere ait Sin Mabedi camiye çevrildi. Harran idari bakımdan el-Cezire valiliğine bağlandı. Emevi Halifesi I. Velid kardeşi Meslemeyi Kınnesrin -el-Cezire

valiliğine getirdi. (90/709). Mesleme eyaletin merkezini Kınnesrin den Harran'a taşıdı ve burada bir saray yaptırdı. Ömer b. Abdülaziz, 718 yılında Mesleme'yi Kınnesrin-el-Cezire valiliğinden alarak yerine Harran'a Kayslılar'dan Ömer b.Hûbeyre el-Fezâri'yi tayin etti. Onun zamanında sona eren İskenderiye'deki Helenizm mektebinin hayatta kalan en son hocaları Antakya ve Harran'a gittiler. (İbn Ebu Usaybiya, 1,116 Mesudi, felsefi öğretinin Ömer b. Abdülaziz zamanında İskenderiye'den Antakya'ya, daha sonra Harran'a, halife mütevekkil - Alellah devrinde de Harran'dan Bağdat'a geçtiğini söyler.(et-Tenbih, s. 105)

Hişam b. Abdülmelik, el-Cezire Doğu Anadolu ve Azerbeycan bölgesine Mervan b, Muhammed'i Vali tayin etti. Mervan'ın vilayet merkezi Harran'dı. Müslümanların, putperestlerin ve hristiyanların karışık olarak yaşadıkları bu şehirde Mervan on milyon dirhem sarfederek bir valilik sarayı yaptırdı. Şehrin büyük camiini yeniletti. Bu caminin harabeleri halen mevcuttur.

Bölgede kanallar açtırarak ziraat ve ticareti geliştirdi. Onun devrinde el-Cezire bölgesi ve merkezi Harran en parlak dönemlerinden birini yaşadı; devletin en çok vergi ödeyen vilayeti haline geldi (Ya'kubi 11.337-338, 405) II. Mervan'ın halifeliği zamanında Harran Emevi Devleti'nin baş şehri oldu. Bu sırada doğuda başlayan Abbasi ihtilali büyük bir tehlike arz ediyordu, abbasiler İran'ın ve Irak'ın büyük bir kısmını ele geçirince ikinci Mervan 12.000 kişilik bir ordunun başında onlara karşı yürüdü. Şubat 750 tarihinde büyük Zap Suyu Kıyısı'nda cereyan eden savaşta Mervan yenildi ve Harran Abbasi orduları tarafından ele geçirildi. Mervan'ın yaptırdığı saray yıkıldı. Abbasilerin ordu kumandanı Abdullah b. Ali b. Abdullah Harran'a Musa b. Ka'b'ı vali tayin etti. Abdullah'ın Dımaşk'a gitmesi üzerine Harran halkı ayaklandı. Harran'da 3.000 kişilik bir süvari birliğinin başına geçen İshak ve Müslim el-Ukayli şehirdeki Abbasi valisi Musa b. Ka'b'ı kuşattı. Bunun üzerine Ebu-Abbas es-Seftah, bölgenin itaat altına alınması için kardeşi

Ebu Ca'fer el-Mansur'u görevlendirdi. Bu sırada II. Mervan'ın Mısır'da öldürüldüğü haberi gelince Harran halkı Abbasilerin hakimiyetini kesin olarak tanıdı. Seffah, el-Cezire Doğu Anadolu - Azerbeycan valiliğine kardeşi Ebu Caferi tayin etti. abbasilerin ilk döneminde haricilerden Veid b. tarif ve Nasr b. Şebes İsyanları oldu. Harun-ur Reşid devrinde Harran'ın su ihtiyacını karşılamak Cullab Nehri'nden şehre gelen kanal yenilendi. Halife Mu'temid-Alellah zamanında (870-892) ve bunu takip eden yıllarda Harran bir müddet Tolunoğulları'na bağlandı. Bu sırada Harran'da Ahmet b. Tolun'un kumandanlarından İbn Cabguye vali olarak görev yapıyordu. IX. yüzyılın sonlarına doğru Halep ve Musul'un bölgedeki ehemmiyeti arttı. Harran eski önemini kaybetti. X. yüzyılın ikinci yarısında Urfa'nın Bizans hakimiyetine girmesi üzerine Harran'ın nüfus alanı daraldı. Bu sırada 937 yılından itibaren Harran Hamdanilerin idaresine geçti ve 959'da Hamdani Hükümdarı Seyfütdevle'ye bağlandı. Şehirde onun

naibi olarak yeğeni Hibetullah b. Nasıruddevle bulunuyordu. 963 yılında Harran halkı Hibetullah'ın tüccarlara haksız vergiler koyması üzerine isyan etti. Seyfüddevle bu isyanı bastırdı ve ceza olarak tüccarlardan 1.000.000 dirhem müsadere etti. 970'e kadar Harran, Seyfüddevle'nin ve yerine geçen oğlu Saadüddevle'nin naibleri tarafından idare edildi.

Harran 970'de Hamdanilerin Musul koluna bağlandı. Ancak 980 yılı civarında Haleb sahili Saaddüdevle el-Hanıdani, Büveyhilerin yardımıyla Harran'ı yeniden Haleb beyliği topraklarına kattı. 991 'de Saaddüvle ölünce Haleb'e bağlı valiler istiklallerini ilan ettiler. Bu sırada Harran valiliği yapan Vessab b. Sabık en Nümeysi de istiklalini ilan etti. Harran, 991 - 1085 yılları arasında Numeyr oğullarının (Beni Numeyr b. Amir) elinde kaldı. Bu devrede şehrin kalesi tamir gördü. Kalenin güneydoğu kapısı üzerindeki 1059 tarihli bir kitabede Numeyriler'den Menin'in (Kavvam) adı geçer. Numeyrilerin

valilerinden Yalıya b. Şatır 1077 yılı civarında şehirde sabiilere ait son mabedi yıktırdı. Bundan sonra Harran'da putperest kalmadı. 1083'te şehir Haleb hakimi Şereffüdevle Müslim b. Kureyş'in eline geçti. Fakat aynı yıl Şereffüdevle Dımaşk'ı kuşatırken Harranlılar, kadıları Abdülfettah b. Celebe el-Harrani'nin başkanlığında isyan ettiler ve şehri Türkmenlerin emiri Çubuk'a teslim etmek istediler. Şereffüdevle bunu duyunca hemen Harran üzerine yürüdü. Şehri teslim alıp Kadı İbn Celebe'yi iki oğlunu ve Harran halkından 100 kişiyi idam etti. şehir halkına 100.000 dinarlık büyük bir ceza verdi.

D-SELÇUKLU DEVRİNDE HARRAN

1086 yılında Selçuklu Sultanı Melikşah Haleb'e gelirken Harran'a uğradı. Şehri, Şereffüdevle Müslim b. Kureyş'in oğlu Muhammedin idaresinde bıraktı. 1089'da Beni Cehir ailesinden Ebu-Mansur Amidüdevlye. Melikşah'ın emriyle şehri Muhammed b. Müslim'in elinden alarak onu İsfahan'a gönderdi. Bu arada Harran

Melikşah'ın Naibleri tarafından idare edildi. 1092 yılında Melikşah ölünce yerine geçen oğlu Berkyaruk. Muhammed b. Müslim ile yeğeni İbrahim b. Kureyşi serbest bıraktı. İbrahim hem eski yerlerine hem Muhammed'e ait olan Harran'a sahip oldu. 1093'te Tutuş bölgeyi ele geçirdi ve Harran'ı Urfa Emiri Bozan'a verdi. Fakat Berkyaruk ile Tutuş arasındaki mücadelede Haleb emiri Aksungur ve Bozan Berkyaruk tarafını tuttular. Bunun üzerine Tutuş onlara karşı yürüdü. 1094 yılında yapılan savaşta Aksungur - Bozan -Kürboğa kuvvetleri yenildiler. Tutuş Aksungurle Bozan'ı öldürdü ve Harran'ı Memluk'u Karacayı naib tayin etti.

Tutuş, Berkyaruk ile yaptığı ikinci savaşta öldürülünce oğullarından Rıdvan Haleb'e sahip oldu. Karaca onun hakimiyetini tanımadı. Bunun üzerine Rıdvan Musul Emiri Kürboğa'yı serbest bıraktı. Kürboğa 1096 yılında Harran'ı aldı. Şehirde yine Karacayı vali bıraktı. 1098'de haçlılar geldikleri sırada şehirde Karaca vali idi. 1103 yılında Karaca Haçlılarla

çarpışmak için şehirden çıktığında vekili Muhammed el-İsfahani halkın bir kısmı ile anlaşarak isyan etti. Fakat bir süre sonra çavlı adlı kumandanı tarafından öldürüldü. Şehrin başsız kaldığını gören Urfa'daki Franklan Antakya Prinkepsi Bohemund ve Tangret ile kuvvetlerini birleştirerek Harran üzerine yürüdüler ve şehri kuşattılar. Bunu duyan Mardin emiri Sökmen b. Artuk ile Musul Emiri Çökürmüş, aralarındaki anlaşmazlığı bir tarafa bırakarak kuvvetleri Re'sul'ayn'da birleştirip Haçlılar üzerine yürüdüler. 7 Mayıs 1104 tarihinde Harran'ın güneyindeki Belih Irmağı kıyısında yapılan savaşta Franklar ağır bir yenilgiye uğradılar. Alman esirler arasında Urfa Kontu Baudouin du Bourg ile Tel Başır Kontu Jos Celin'de Courtenay'da vardı. Savaştan sonra çökürmüş Harran'ı teslim alıp eski sahibi Karaca'ya verdi. 1105'de Anadolu Selçuklu sultanı I.Kılıçarslan bu bölgeye gelince Harran'daki Çökürmüş'ün Naibleri şehri ona teslim ettiler. 1107 yılında Kılıçarslan, Çavuş Sakavuş'a yenilip Habur Irmağı'nda boğulunca Tel Başır

zaferinden de cesaret alan Haçlılar yeniden Harran'a yürüyüp şehri kuşattılar. Bunun üzerine Ahlat sahibi Sökmenel-Kutbi, Türkmenlerden topladığı kuvvetlerle Harran'ın imdadına yetişti ve Haçlıları çekilmeye mecbur etti.

1109 'da Şerefuddin Mevdud b. Altuntegin Musul atabeyi olunca Harran'ı da teslim aldı ve burayı Mardin hakimi Necmettin İlgazi'ye bıraktı. Bundan sonra şehir Türk emirleri arasında el değiştirdi. Böylece Haçlıların büyük baskısı altındaki Harran Musul Atabeyliği'ne (Zengiler) bağlandı. İmadüddin Zengi önce Harran'ı Sav Tegin'e verdi, fakat onun isyana kalkışması üzerine şehri ondan aldı. Zengi zamanla bu bölgede kuvvetli bir devlet kurdu. Harran'ı üs edinerek 1144 yılında Urfa'yı ve Fırat'ın doğusunda Haçlıların elindeki toprakları geri aldı. 1146'da İmadüddin Zengi şehid edilince Harran oğlu Musul sahibi I. Seyfeddin Gazi'nin 1149 yılında ise Nureddin Mahmud Zengi'nin idaresine geçti.

Nureddin Zengi Harran'ı tahkim etti.

1114 ve 1157 yıllarında meydana gelen zelzelelerde tahrip olan şehri imar etti. 1170'ten itibaren sık sık el değıştiren Harran 1182 yılında Eyyubilerin hakimiyetine girdi.

Selahaddin-i Eyyubi, 1183 yılı kış aylarını ve ağır bir hastalığa yakalandığı 1185 - 1156 yılları kış mevsimini Harran'da geçirdi. Burasını el-Cezire ile Musul bölgelerinin zabtında üs haline getirdi. 18-20 Haziran 1184 günleri Harran'da kalan Seyyah İbn Cübeyr şehrin surları büyük cami-i, kapalı çarşıları, cami ve medreseleri, hamamları, halkının hayırseverliği hakkında çeşitli bilgiler verir. (er-Rihle, s.221)

Anadolu Selçuklularının 1235'te hakim oldukları şehir bir yıl sonra tekrar Eyyubilerin eline geçti. 1260 yılında Hülagü Harran'ı kuşattı ve şehrin eman dilemesi üzerine teslim aldı. Şehre Ali es-Savraniyi vali tayin etti. Moğollar Ayn-ı Calutta Memluklere yenilince Harran'ın siyasi durumunda bazı değışiklikler oldu. Şehre daha çok Memlukler ve kısa

aralıklarla da ilhanlılar hakim oldular.

Harran, XIII - XIV yüzyıllarda etraftaki göçebeler tarafından işgal edilip bir köy haline getirildi. Timur 1400 yılı civarında Harran'a girdi. 1403 - 1404 yıllarında Döğerlerin reisi Seyfettin Dımaşk Hoca bölgeye hakim oldu. 1406'dan sonra bölge Memlukler, Karakoyunlular ve Akkoyunlular arasında el değıştirdi.

E- OSMANLI İLK DÖNEMİNDE HARRAN

1516 yılında Osmanlılar Mercidabık Muharebesinden sonra bölgeyi Memluklardan aldılar. 1518 tarihli tapu tahrir defterlerinde Harran bir köy olarak gösterilmekte ve Urfa mirlivasının hasları arasında sayılmaktadır. O dönemde elli iki haneden meydana gelen Harran'ın nüfusu 250 ile 280 kişi arasındaydı. Yıllık vergi tahsilatı 25.006 akçe olan şehir halkının hepsi müslümandı. (BA, TD, nr 64, s. 397-398)

XVII. yüzyılın II. yarısında buraya uğrayan Evliya Çelebi, şehrin harabelerinin

göçebe Araplar tarafından kışlak olarak kullanıldığını söyler. Yalnız kalenin usta elinden yeni çıkmış gibi sağlam olduğunu kaydeder.(Seyahatname. II, 146-147) 1691 yılından sonra bölgeye, burasını göçebe Araplardan korumak için Türkmen kabilelerinden guruplar yerleştirmiştir. 1695 - 1696 yıllarında Harran'da iskan edilen toplulukların öşürleri 8750 kuruş tutmuştur. (Orhonlu, s. 43. 50, 59: ayrıca bk. Hallaçoğlu s. 136-138)

F- CUMHURİYET DEVRİNDE HARRAN

Cumhuriyet devrinde Harran Urfa vilayetinin Akçakale ilçesine bağlı bir köy oldu. 1987 yılında çıkarılan bir kanunla Harran, tarihi ehemmiyeti ve Güneydoğu Anadolu Projesi ile (GAP) kazanacağı önem göz önüne alınarak ilçe merkezi haline getirildi. Bugün Harran harabe halinde olup üstü toprak kubbeli evleri ile dikkati çeker. 1990 sayımına göre 2267 idi. Eski şehrin ortaya çıkarılması için D.S. Rice'nin yaptığı kazılar Nurettin Yardımcı

tarafından devam ettirilmektedir.

Rice'nin 1951 - 1952, 1956, 1959 yıllarında yaptığı kazılarda şehrin rölövesi ve bazı yapıları ortaya çıkarılmıştır. Bunların önemlileri kale, surlar, Harran Ulu Cami (Firdevs Cami). Şeyh Hayat, şehrin kapıları ve çarşılarıdır Nurettin yardımcı tarafından yapılan kazıda ise bazı evlerin planları. Eyyubiler devrine ait sikkeler, seramik kaplar, milattan önce 6000 yılına kadar çıkan arkeolojik kalıntılar bulunmuştur.

G-BİLİMDE HARRAN

Harran bilim tarihinde önemli bir yeri olan eski merkezlerden biridir. Buradan yetişen matematikçiler, filozoflar, tabipler, astronomlar, abbasilerin ilk döneminde tercüme ve telif hareketinde önemli rol oynamışlardır. Pek çok eseri Yunanca ve Süryanice'den Arapçaya çevirmişler, yeni kitaplar yazmışlardır. Bu alimler arasında bilhassa Sabit b. Kurre ile oğlu Sinan, torunu İbrahim ve Bettan'in adlarını burada zikretmek gerekir. İlk çağdan beri varlığı

bilinen ve II - III (VIII - IX) yüzyıllarda ilim ve sanatta doruk noktasına ulaşan Harran okulunun adını yaşatmak gayesiyle Şanlıurfa'da kurulan bir üniversiteye Harran Üniversitesi adı verilmiştir.

Harran ayrıca İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren dini ilimlerin önemli bir merkezi haline gelmiştir. Şehirde yetişen İslam alimlerinin bazıları şunlardır: Nadr b. Arabi, Ebu'l-Hasan Mahleb b. Yezid, Ali b. İsa el-Usturiabi, Ahmed b. Abdülmelik, Ebu Katede, Esed b. Furat, Ebu Arube. İbn Maseveyh, İbn Hamdan (Geniş bilgi için bk. Şeşen, Harran Tarihi, s. 83-113) Harran, Selçuklular'dan itibaren Hanbeli mezhebinin en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Buradan pek çok Hanbeli fakih ve hadis alimi çıkmıştır: bunların en önemlisi Takıyyüddin İbn Teymiyye'dir.⁽¹⁾

(1) Diyanet İslam Ansiklopedisi 16/240

ŞİİRLERLE HARRAN

HARRAN

Harran büyük bir isim onu anlamak çok zor...
Tarihin öz anası, onu git kendinden sor;

Asırları sırtında taşımış tek başına;
Şerefle imza atmış medeniyet taşına

Sabır ilim, irade onda en büyük haslet,
Onda tecessüm etmiş en büyük asalet;

Bidayette dünyanın en mukaddes beldesi,
Nur saçmış insanlığa o sönmez meş'elesi..

Harran, aziz bir şehir enbiyalar diyarı,
Harran, dostun dostudur bandırmaz ağyarı.

Harran hikmetle dolu evliya mekanıdır.
Bağrı yanık aşıklar, şairler vatanıdır.

&&&

Harran, garip bir aşık şafak vakti serinler,
Koyunlarla sevişir kaval sesini dinler..

Hala kişner mi orda o asil küheylanlar?
Dağlarında gezer mi karagözlü ceylanlar ?

Lale rengi topraklan bir tahıl ambarıdır.
Dünyaca isim yapmış bereket mimarıdır.

Bir başkadır Harran da o güzelim ilkbahar...
Çiçekler gelincikler nazenin papatyalar...

Güvercinler uçarlar, göklerde sıra sıra
Keyf vermez mi insana o dem bir yudum mıra

Hoyrat, türkü sazlarla coşar sıra gecesi
O hali keskin eder ayranla çiğ köftesi:

&&&

Kendi kanıyla yazdın bir kurtuluş destanı!
Can verdin vatan için susturmadın ezanı..

Yüz yıllarca kavruldun bir yudum su diyerek!
Geldi Fırat kapına senden af dileyerek..

Nefsine artık biraz tahakküm eyle Harran;
Çok ezildin aleme tebessüm eyle Harran...

Gözlerinden yaş sil gül yüzün gülsün artık
Gözlerinden umutlar renk renk süzölsün artık.
Korkma ebediyetler elbet senin olacak!
O imanlı yüreğin saadetler dolacak!⁽¹⁾
Mustafa Ayhan Abamor

(1) Misbah Hicri - Şiirlerde Harran : 22

HARRAN EY HARRAN

Nuh'un torunlarından Kayran
Bu gizemli kenti kuran
Yürek titreten bir sevda
İnsanlık tarihiyle başlayan
Harran ey Harran

Kubbeli evleri,
kırık minaresi, kalesi
Tarih kokar buram buram
Nakışlı medrese taşlarında
Uyanır insan tatlı bir uykudan
Harran ey Harran

Çöl perisi Urfa'da
Nice güzelliklerle anılan
Işık! arın, renklerin harmanında
Gerçekle düş arasında
Bir serap gibi duran
Harran ey Harran

Dört yüz doksan sekizde
Kapandı İskenderiye mektebi
Açıldı Harran
Yedi ikliminden kitaplar gelir
Ünlü bilginlere bilime vatan olan
Harran ey Harran

Adem peygamber burada toprağa dikti
Cennetten getirdiği narı inciri
Musa peygamber burada çoban
Davut peygamberdir at koşturun
Harran ey Harran

Harran höyüğü yıldızlara ayna tutan Kral
nablit tabletlerinde muştular sunan
Sabiizmin merkezi Sin mabetleri
Abbasiler, Eyyubiler, Selçukluların
Tuğları dalgalanan
Harran ey Harran

Ortaçağın karanlığında
Felsefe ve mantık biliminin
İslam düşünce sisteminin merkezi olan
Üniversitesinin harcı gül suyuyla yoğrulan
Harran ey Harran

Yunanlı filozofların aksine
Atomun parçalanabilirliğini savunan
Bilgin Cabir bin Hayan
Sabit Bin Kurra ve ibni Teymiye
Bilim ve dini bayraklaştıran
Harran ey Harran

Dünyaya gelen göçmek için gelir
Hak ile batılı seçmek için gelir
Maddeden manaya geçmek için gelir
Diyen Hayat El Harran-i
Ölümünden sonra Tasarruf eden dört uludan
Harran ey Harran

Yeni zamanlar titrer bir çiçekte
Düş yağmurunda dinleyen
Renklerin şarkısını
GAP ile Fırat'ın coşkusuna karışan
Harran ey Harran

Selam sana ey buğday başaklarından
Göklerin derin maviliğinden
Mezopotamya'nın ezeli güneşinden
Nergislere boyanan Harran ey Harran

Sende ağaçlar yeşermez kuşlar açmaz mı?
Çatlamış toprağın hep susuz yaz mı ?
Hüzünlerin balyalanmış harman mı?
Güneşin yalazında tutuşan Harran ey Harran⁽²⁾

Yusuf Erkişi

(2) Misbah Hicri - Şiirlerde Harran : 49

ALTIN HİLAL

Tarihler seninle başlamış
Çağlar seninle değişmiş
İlmin ışık olup saçılmış
Medeniyetin Dünyayı aydınlatmış.

Dünyanın ilkleri sende doğmuş
Adem'in çiftçilik yaptığı yer ovanmış
Mabetler yapılmış, anıtlar dikilmiş
Başşehir olmuşsun üniversiteler kurulmuş.

İbrahim peygamber sende evlenmiş
Kutsal kitaplarda ismin var
Mezopotamya da adın bereketli altın hilal
Bereketin ondan dolayı var.

Sabit Bin Kurra Matematiğin babası
Cabir Bin-i Hayyan Fiziğin icatçısı
Battani ilk gök bilimcisi
Doğdular Harran'da bunlar gibi binlercesi

Rüyalarda pırlanta taşı idin
En zengin kralın en güçlü komutanın
Uğruna ne canlar, ne servetler verdiler
Sahip olma hayalleri senin

Güzelliğın olmuş başına bela
Yakıldın yıkıldın tarih boyunca
Aşılmayan kalelerin mermer saraylarıyla
kaç kez mesken oldun baykuşlara.
Kavrulan ovanın susamış toprağı var
Fırat'la gelir Doğı Anadolu'dan yağmur ve kar
Bu suyla, bu havada, bu toprakta,
Harran'a İnsan eksen insan çıkar.

Tarihin yıkıntılarında kalsan da
Altın her zaman altındır sarrafta
Zamanla değerin yenide bilinecek
Altın başaklar yağınca Harran'a Harran'a⁽³⁾

Fuat Rastgeldi

(3) Misbah Hicri Şiirlerde Harran : 39

HARRAN

Kuru çatlak toprağın
Kıpırdamaz yaprağın
Suya hasret bu bağrın
Yağmur bekler hep Harran

Çöle benzer bu canın
Fırat nehri cananın
Yağız yüzlü insanın
Umudusun hep Harran

İbrahim'in vatani
Cana candır her yanı
Kervansaray ve hanı
İle meşhur hep Harran

İlme beşik tek adın
Şaha kalkar has atın
İmam Bakır ki, zatın
Vatanısın hep Harran⁽⁴⁾

Mehmet Kurtoğlu

(4)A.G.E. 82

HARRAN GÜZELİM ŞEHİR

Aldatmasın kimseyi kuru çorak iklimin
Dünyaya ışık saçan beşiğisin ilmin...

Çöl iklimi toprağın dönüşmüş bir ulvi sese
İlim, irfan din, iman ve feyz saçmış herkese

Büyük dost cömert insan gelmiş ceddül enbiya
Toprağına bereket, saçmış nurunu aya...

Bambaşka olmuş artık gökteki yıldızları
Hep mecnuna çevirmiş aşık ve yalnızları

Tarihi değiştiren o yüce sesler hani
İshak Yakup ve Musa yurt edinmiş Harran'ı

Tarihte ekol olmuş bu ilim kenti Harran
Kindi, İbn Teymiyye ve Cabir ibni Hayan

Ruhlara huzur verir güven sarar her yanı..
Şeyh İmam Bakır ile Şeyh Hayat-1 Harrani

Çağları aşan şehir takılıp kalmaz düne
Kültür medeniyetle ışık saçar bugüne ..

Harran güzelim şehir Harran güzelim şehir
Dini diyaloglara akan sevgiden nehir.(5)

Mehmet Kurtoğlu

HARRAN

Seher yeli ılgıt ılgıt esende
Ne hoştur, senin kokuşun Harran.
Nimeti bol sofraya gibi yaygınsın;
Yoktur yücelerin, yoksun Harran;

Gül edalı, sende biten diken de...
Ceylanların Tektekler'de sekende,
Çiftçilerin güzün tohum ekende,
Şefkatli anadır; bakışın Harran

Yıkılmıştır; onaran yok burcunu,
Harran-i den almaktasın gücünü
İmam Bakır şarkta tutar ucunu;
Boz, sarı, hem yeşil nakışın, Harran

Yazın kuru, kışın sulu Culab'ın
Hikmetidir, bu da bize Çalab'ın
Dört mevsimde burcu kokar türabın,
Güz, bahar yaz ile ve kışın Harran⁽⁶⁾

M. Talat Karaçizmeli

(6)A.G.E.7

DÖNER HARRAN'IMA BAKAR FIRAT'IM

Vadilerden gelir haşmetli, coşkun;
Gümüşi hançerdir, akar Fırat'ım.
Varır ovalara, akşama yakın.
Güneşi bağrında yakar Fırat'ım

Kırlarda çobanın türküsüdür o
Harran'ın emeli, ülküsüdür o
On asır çilenin örgüsüdür o
Döner Harran'ına bakar Fırat'ım

Hasret yarasını saran olmadı.
Ankara'dan derdi soran olmadı.
Fırat'ın yatağı Harran olmadı.
Hicran gözyaşındır, akar Fırat'ım.

Gitme Fırat, gitme yaban eline
Bir damla hayat ver, Harran yerine
Karışayım boz bulanık seline
Beni de bağrında apar Fırat'ım⁽⁷⁾

Bahri Gülüm

(7)A.G.E. 30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HARRAN'DA GÖRÜLMEMEYE DEĞER YERLER

Parlak bir tarih ve ilim geçmişine sahip olan Harran, tarih boyunca bir çok devletin hakimiyetine girdiğinden kültürlerin kaynaştığı bir kent olmuş ve zengin mimari eserlerle donatılmıştır. Ancak, hiç bir zaman Bizans ve Haçlı hakimiyetine girmeyen Harran'da bu devletlere ait eserler yer almamıştır.

Kentin ortasında yer alan höyükte ve sur içerisindeki harabelerde Sin Mabedi ve Üniversite dahil en eski mimari eserlerin temel kalıntıları yer almaktadır. Harran'ın zengin mimarisinden sadece surlar, içkale. ulu cami Şeyh Hayat el-Harrani türbe ve camii ile konik kubbeli evler günümüze kadar gelebilmiştir."¹

HARRAN EVLERİ⁽²⁾

Harran'ın turistler tarafından en çok ilgi çeken yanı şüphesiz külah biçimindeki

(1) A.Cihat Kürkçüoğlu - Harran : 21

(2) Bu bilgiler: Harran Kaymakamı (Halil İbrahim Akşit), Harran Bld. Bşk. (İbrahim Özyavuz) Doç. Dr. A.Cihat Kürkçüoğlu tarafından hazırlanan HARRAN isimli broşürden aktarılmıştır.

konik kubbeli evleridir. Halk mimarisi ürünü olan bu evlerin tarihi geçmişi günümüzden 150-200 yıl öncesine dayanmaktadır. Harran ören yerindeki antik mimari kalıntılardan toplanan tuğlalarla köylüler tarafından yapılan bu evler, kare planlı bir alan üzerini örten külah biçiminde bir kubbeden oluşmaktadır. İkili, üçlü, altılı kubbe grupları iç kısımda kemerlerle birbirine bağlanmış ve böylece geniş mekanlar elde edilmiştir.

Bölgenin iklimine - uyumlu, yazın serin, kışın sıcak olan konik kubbeli bu evlerde tavukların daha çok yumurtladığı, at gibi bazı hayvanların daha uysal olduğu halk tarafından söylenmektedir.

ŞEHİR SURLARI

Harran'ı çevreleyen ve yaklaşık 4 km. uzunluğunda ve 3 km. genişliğindeki şehir surları, günümüzde görülebilir bir şekilde ayakta. 187 adet burcu bulunan surların; batıda Halep Kapısı, kuzeyde Anadolu Kapısı, doğuda Arslanlı Kapı, Musul Kapısı ve Bağdat Kapısı, güneyde Rakka kapısı

olmak üzere 6 kapısı vardır. Bu kapılardan Halep kapısı ayakta olup diğerleri yıkılmıştır.

İÇ KALE

Kentin güney doğusunda yer alan iç kale, şehir surlarının o bölgedeki devamını oluşturur. Çeşitli dönemlerde hükümdarlık sarayı olarak kullanılan üç katlı kale. günümüzde yer yer yıkılmış durumdadır. 1059 yılında islam devletlerinden Fatımiler tarafından yenilenen İçkale'nin inşa tarihi bilinmemektedir.

HARRAN ULU CAMİİ

Harran höyüğü'nün kuzey doğu eteğinde yer alan Ulu Cami, emevi Hükümdarı II. Mervan tarafından 744-750 yılları arasında yaptırılmıştır. Bazı kaynaklarda "Cami el-Firdevs" (Cennet Camii) veya "Cuma Camii" olarak da geçen Harran Ulu Camii, Anadolu'nun en eski, en büyük ve en zengin taş süslemeli camii olma özelliğine sahiptir.

Mihraba paralel üç sütun sırasıyla dört sahına ayrılmış olan caminin kubbesinin

bulunmadığı, üzerinin ahşap çatı ile örtülü olduğu Moğolların şehri yakması sırasında cami'nin arkeolojik kazılardan anlaşılmıştır.

Caminin kitabeli doğu duvarı, kible duvarı, mihrabı, camii iç mekanına açılan orta kemeri ve minaresi günümüzde ayaktaadır. İslam taş süsleme sanatının şaheserlerinden olan sütun başlıkları ve kemer taşları camimin kalıntıları arasında yer almaktadır.

HARRAN HÖYÜĞÜ

Harran kentinin ortasında yer alan höyükte, ilk arkeolojik araştırmalara 1951 yılında Türk -İngiliz ortak kazılarıyla başlanılmış, o tarihten bu yana Harran arkeologların gözünden irak olmuştur.

1983 yılında Arkeolog Dr. Nurettin Yardımcı başkanlığındaki bir heyetle arkeolojik kazılara yeniden başlanılan Harran höyüğünde M.Ö. III. binden M.S. XIII. yüzyıla kadar olan devreleri içerisine alan çeşitli buluntulara rastlanılmıştır. Kazılar devam etmekte olup, buluntular Urfa müzesinde sergilenmektedir.

YAKUP PEYGAMBER KUYUSU

Kardeşi İys'den (Esav) kaçan Yakub Peygamber, Harran'da Dayısı Laban'ın yanına gelmiş, buradaki bir kuyunun başında dayısı kızı Rahel ile karşılaşmıştır. Dayısına 7 yıl hizmet eden Hz. Yakub önce dayısının büyük kızı Lea ile, ikinci yedi yıl hizmetten sonra esas sevdiği küçük kızı Rahel ile evlenmiştir.

Hz. Yakub'un Rahel ile karşılaştığı kuyu, Harran şehir surlarının kuzey batı dışarısında yer almaktadır.

İMAM BAKIR TÜRBESİ

Harran'ın 3 km. kuzey doğusundaki İmam Bakır Köyü'nde, 12 İmam'dan beşincisi olan Ebu Cafer İmam Muhammed Bakır'a atfedilen bir türbe ve yanında yine onun adını taşıyan bir cami bulunmaktadır.

Hz. Ömer zamanında Urfa ve Harran'ın fethine katılan (Miladi 639) Ebu Cafer İmam Muhammed'in şehit düşen bir parmağının buraya gömülerek üzerine bu türbenin. (Meşhed) yapıldığı tahmin

edilmektedir.

ÇOBAN MAĞARALARI

Harran - Han el-Ba'rür yolunun 14.km.'sinde, yolun sağ tarafında bir sıra halinde, kapıları kuzeye bakan 10 adet mağara bulunmaktadır. Yaklaşık 3x3 m. genişliğinde olan ve arkosoliumları bulunan bu mağaraların Roma devrine ait kaya mezarları olduğu tahmin edilmektedir, ancak çevrede yerleşme yerinin bulunmaması, bunların "Tektek Dağları"ndaki çobanlar için yapılmış barınaklar olabileceğini de akla getirmektedir.

BAZDA MAĞARALARI

Harran - Han el-Ba'rür yolunun 15. ve 16. km.'lerinde, yolun solunda ve sağındaki dağlarda tarihi taş ocakları bulunmaktadır. Bunlardan 16. km.'de, yolun sağındaki köy içerisinde "Bazda", "El-Bazde" ya da "Bozdağ" mağaraları adıyla anılan iki taş ocağı görülmeye değer özellikler taşımaktadır. Çevredeki Harran, Şuayb Şehri ve Han el-Ba'rür yapıları için yüzlerce sene taş alınması amacıyla yer yer iki katlı

bir şekilde oyulan bu mağaralarda 10-15 metre yüksekliğinde ayaklar bırakılarak ortada büyük meydanlar oluşturulmuş, uzun galeri tünellerle dağın çeşitli yönlerine çıkışlar sağlanmıştır.

Anadolu'nun en büyük. en gizemli ve görülmeye değer bu tarihî taş ocaklarının miladi 1250 yıllarında çeşitli şahıslar tarafından işletildiği kayalara yazılmış arapça kitabelerden anlaşılmaktadır.

HAN EL-BA'RÜR KERVANSA- RAYI

Harran'ın 20. Km. güneydoğusundaki Göктаş Köyü'nde bulunan Han el-Ba'rür Kervansarayı, kısmen harap olmasına rağmen bütün ihtişamıyla ayaktaadır. Tektek Dağları olarak anılan ıssız bölgede, Bağdat yolu güzergahında bulunan bu kervansaray, anıtsal portalı, köşe kuleleri, mescidi, hamamı, yazlık ve kışlık bölümleri, ahırları ile Anadolu Selçuklu kervansaraylarının tüm özelliklerine sahiptir.

Portal üzerindeki iki satırlık kitabede, kervansarayın İsa oğlu el-Hac Hüsameddin Ali tarafından H.626/M.1228-1229

senesinde yaptırıldığı yazılıdır. Bu tarihlerde bölgeye Eyyubilerin Hakim olduğu düşünülecek olunursa kervansarayın Eyyubiler döneminde yapıldığı anlaşılır.

ŞUAYB ŞEHİRİ HARABELERİ

Harran'dan Han el-a'rür Kervansarayı'na ulaşan şose yol, kuzey doğuya doğru devam ederek 10 km. sonra Harran ilçesine bağlı Özkent Köyü adıyla anılan Şuayb Şehri harabelerine ulaşır.

Henüz arkeolojik kazılar yapılarak tarihi Aydınlığa kavuşturulmamış bu kentteki mevcut mimari kalıntıların Roma devrine ait olduğu tahmin edilmektedir. Oldukça geniş bir alana yayılan bu tarihi kentin etrafı yer yer izleri görülen surlarla çevrilidir. Harabeler arasındaki çok sayıda kaya mezarının üzerinde yapı kalıntıları yer almaktadır, tamamı yıkılmış olan bu yapıların bazı duvar ve temel kalıntıları günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Halk arasında Şuayb Peygamberin bu kentte yaşadığına ve kentin adını Şuayb

Peygamber'den aldığına inanılmaktadır. Kalıntılar arasındaki bir mağara Şuayb Peygamberin Makamı olarak ziyaret edilmektedir.

SOĞMATAR HARABELERİ

Şuayb Şehri'nden kuzeye doğru devam eden şose yol 16 km. sonra tarihi Soğmatar kenti harabelerine ulaşmaktadır.

Firavun'dan kaçan Musa Peygamberin Soğmatar'a gelerek Şuayb Peygamberin kızları ile buradaki bir kuyunun başında karşılaştığına ve mucizevi esasını Şuayb Peygamber'den bu şehirde aldığına inanılmaktadır.

Köyün ortasında yer alan höyük, Soğmatar'ın milattan önceki çağlara uzanan tarihini gün ışığına çıkartacak belgeleri içerisinde barındırmaktadır.

Soğmatar târihteki esas ününü ay. güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı Asur ve babillerin Politeist inancından gelen Pagan (Putperest) dininin ve bu dinin baş tanrısı "Mar Alahe"nin merkezi olmasından almaktadır. Mar Alahe'yi temsil eden açık

hava mabedi “Kutsal Tepe” Soğmatar'daki kalıntıların odak noktasını oluşturmaktadır. Höyüğün güneyindeki bu açık hava mabedinde kaya zeminine oyulmuş Süryanice yazılar ile zirvenin kuzeyinde kaya yamacına oyulmuş insan şeklindeki tanrı rölyefleri günümüze ulaşmıştır. Yazılarda geçen 476 tarihi Selevkid takvimine göredir ve bu tarih M.S. 164-165'lere tekabül etmektedir.

Kutsal Tepe'nin batısında ve kuzey batısındaki tepelerde yer alan 7 adet yapı kalıntısı Güneş, Ay, Satürn Jüpiter, Mars Venüs ve Merkür tanrılarını temsil eden tapınaklardır. Son yapılan araştırmalar, bu tapınakların dizilişinin gökyüzündeki gezegenlerin dizilişi ile aynı planda olduğunu ortaya koymuştur. Kare ya da silindir gövdeli bir plana sahip bu tapınakların altındaki kayaya oyulmuş arkosoliumlu odalar, bunların aynı zamanda soylu kişilerin anıt mezarı olarak kullanıldığını göstermektedir.

KİTABIN YAZARI İBRAHİM ÖZTÜRK

1949 Yılında Mardin Kızıltepe'nin Bünyas (Büyükdere) köyünde doğdu. İlk tahsilini Urfa-Ceylanpınar'da, İmam-Hatip Lisesi'nin orta kısmını Urfa-Merkez'de, lise kısmını Diyarbakır Merkez'de okudu.

Aynı sene (1969-70) İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde okumaya hak kazanan yazar (1973-74) yılında mezun oldu.

İlk görev olarak Ankara Müftü Muavinliği'ne stajyer olarak atandı. Staj sonrası çekilen kur'ada Van Çatak merkez vaizliğine, oradan da Urfa-Viranşehir merkez vaizliğine atandı.

Bu arada kısa dönem askerlik görevini bitiren yazar Haseki İhtisas Kursu'na müracaat etti. Onu da başarıyla bitirdikten sonra, Urfa merkez vaizliğine atandı. Kısa bir süre Balıkesir merkez vaizliğinde gönüllü olarak bulunan müellif halen Şanlıurfa Merkez vaizi olarak görevine devam etmektedir.

BASILMIŞ ESERLERİ

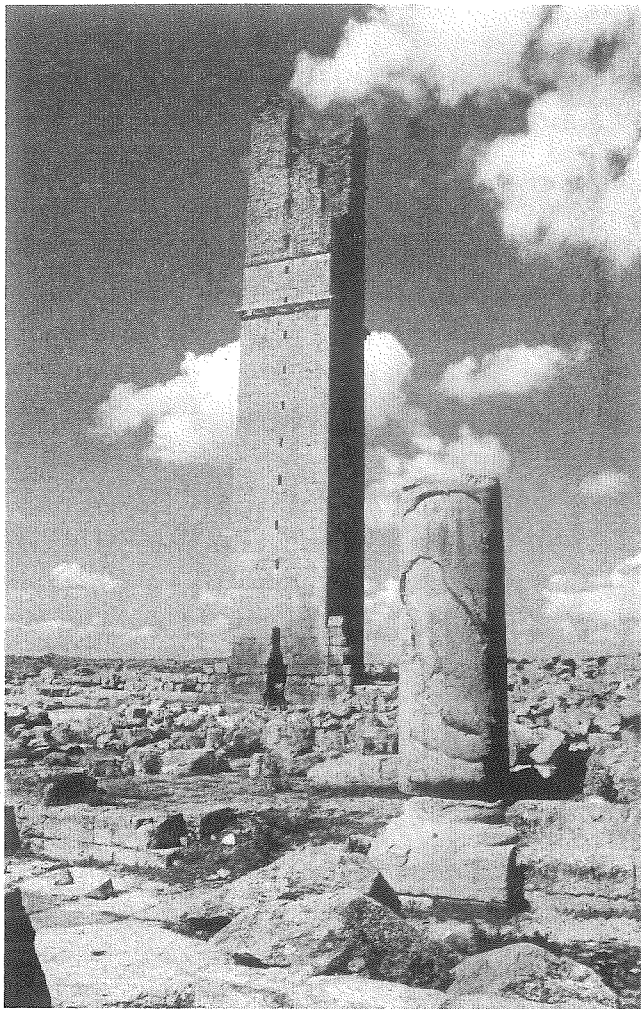
1- Tasavvuf'un sırları (Arapçadan terceme) Zaman Yayınları 7. Baskı (İstanbul)

2- Sefer Yolculuk İlmihali (Te'lif) Yasin yayınları (İstanbul)

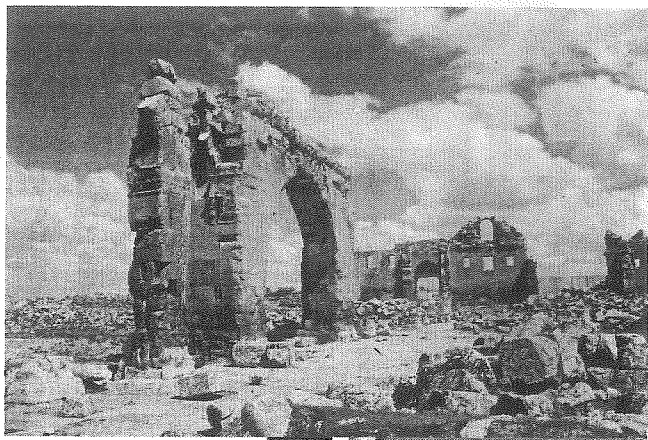
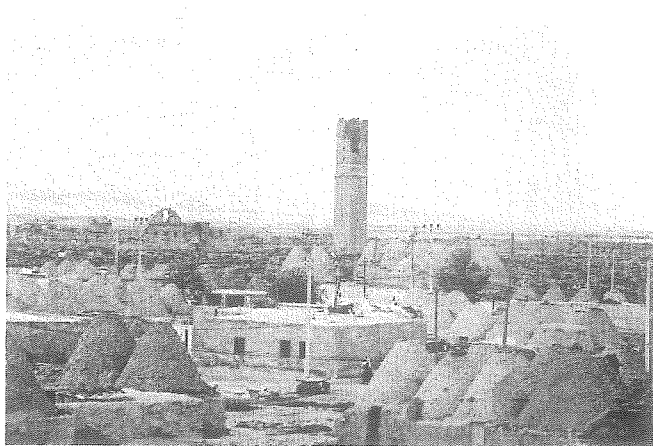
3- Sorulu Cevaplı Küçük İslam İlmihali (sadeleştirme) Yasin Yayınları İstanbul 6. Baskısı yapıldı.

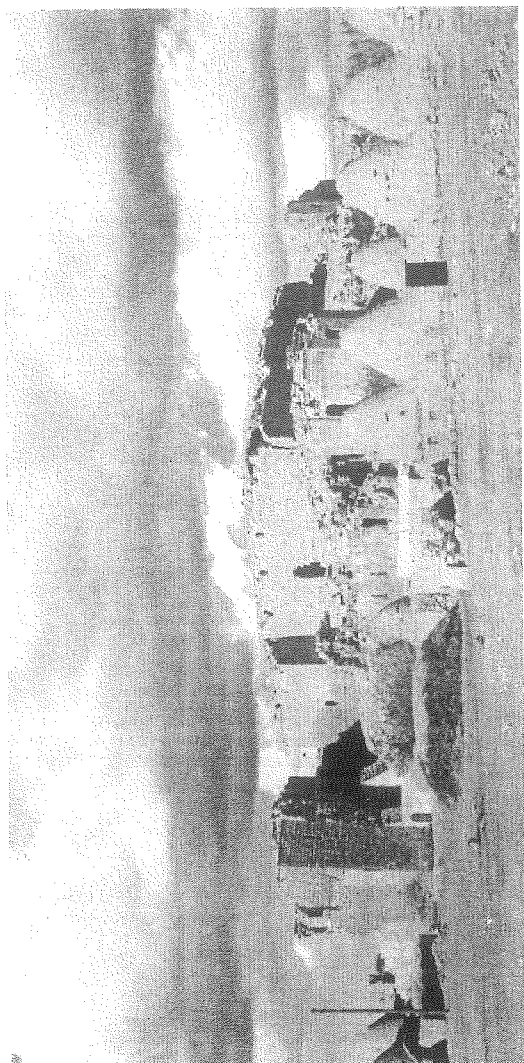
4- Sabır Kahramanı Eyüp Peygamber (a.s.) ve Şanlıurfa 5. Baskısı yapıldı. (Elif Matbaası Ş.Urfa)

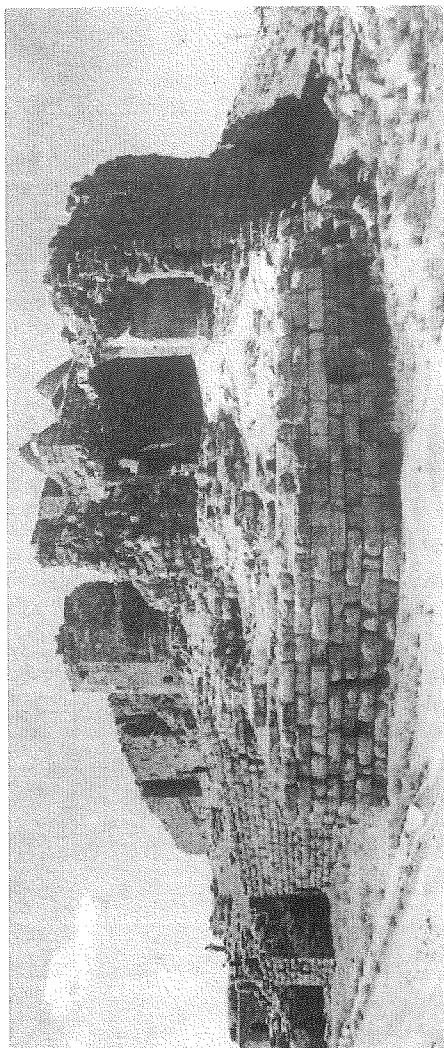
5- Şeyh Hayat El-Harrani ve Harran (Elinizdeki eser) 2. Baskı (Elif Matbaası Ş.Urfa)

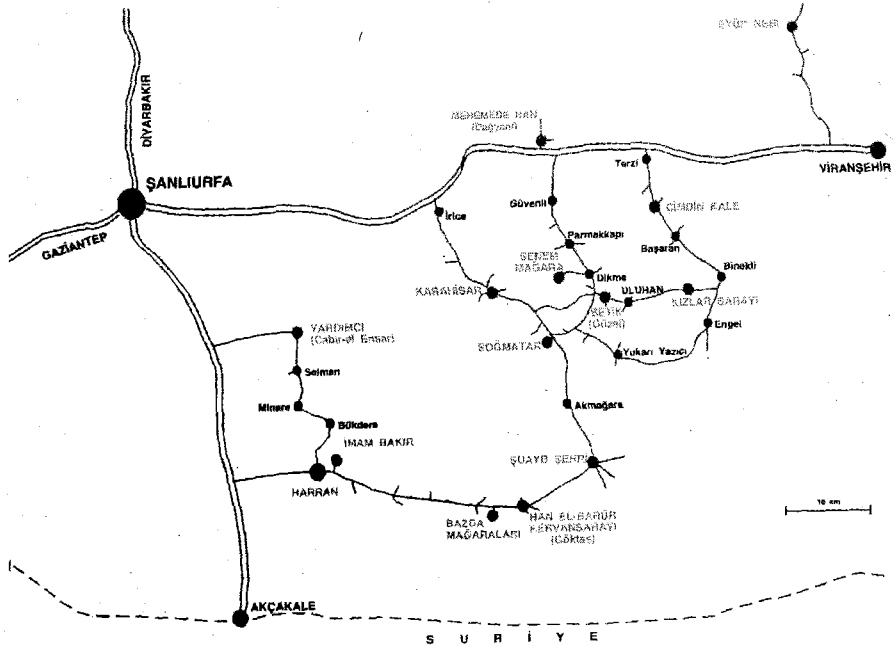

Hayat el-Harrani

ŞEYH HAYAT HAKKINDA EVLİYA ÇELEBİ'NİN SÖZLERİ

Kutupluğa ayak basmış ulu sultandır. Harran Kalesi'nin yanında çöl tarafında, büyük bir ota içinde medfundur. Çöl arapları bu sultan'a son derece bağlıdırlar. Hatta araplar arasında büyük bir şey için birisine yemin ettirmek icab etse, tâ Basra, Lahsa. Umman, Bahreyn ve Kurna'dan gelip, bu sultan üzerine "BİSER-İ YAHYA HAYATI" (Yahya Hayatî'nin başı hakkı için) deyip duvarına el sürerse Allah'a yemin etmiş gibi sayarlar. Bu sultana YAHYA HAYATÎ demelerinin aslı, bir seccade üzerinde tahiyatta ve oturmakta oturur gibi oturduğundandır.

